چریکەی حەزرەتی یوسف

یا

تەفسیری سوورەتی یوسف

نووسین و لێکۆڵینەوە:
محەمەد سالح ئیبراهیمی (شەپۆل)

هەرکەسێ فەرهەنگ و زانین بە دەس بێتێ
رەحمەت و بەرەکەت بە سەر خوێدا دەبارێنێ (شەپۆل)

چریکەی حەزرەتی یوسف

یا

تەفسیری سوورەتی یوسف

نووسین و لێکۆڵینەوە:
محەمەد سالح ئیبراهیمی (شەپۆل)

هەرکاتێ دەچمە پەرلانە خەفەتمە؛ کە تەمەن، چەن کورتە، بۆکەڵک وەرگرتن لەو سفرە رەنگینە (شەپۆل).

لاپەرەی کتێب وەک شاپەرەکە رۆحی ئێمە
بۆلای نورو روناکی دەخاتە هەلفرین: وێلتێر.

* شناسنامە:

* چریکەی حەزرەتی یوسف

* نووسین و لێکۆڵینەوە:

* نوسراوی دوکتور محەمەد صالح ئیبراهیمی (شەپۆل)

* ئوستادی دانشگاه مذاهب ئیسلامی دانشگای تاران.

* چاپی ۲۰۰۳ ی زاینی و ۱۳۸۲ و ۲۷۰۳ ی کوردی.

هەرکاتێ دەچمە پەرلانە خەفەتمە؛ کە تەمەن، چەن
کورتە، بۆکەلّک وەرگرتن لەو سفرە رەنگینە (شەپۆل).

هەرکەسێ فەرهەنگ و زانین بە دەس بێنێ
رەحمەت و بەرەکەت بە سەر خوێدا دەبارێنێ (شەپۆل)

سەرەتا

چریکەی حەزرەتی یوسف و واتاکردنی سوورەتی یوسف

سووڕەتی یوسف لە مەککە نازل بووەو بە بیسمیللاوە ١١٢ ئـایەت و ١٧[٦٦] بێژەو ٧١[٦٦] پیتەو ١٢ بەشەو تەواوی ئەم سووڕەتە لە بابەت چریکەو چیرۆکی سەرنج‌ڕاکێش و شیرینی حەزرەتی یوسف پێغەمبەرە. جا هەر لەبەر ئەمەیش بـە سووڕەتی یوسف ناونریاوەو بە تێکڕا ناوی حەزرەتی یوسف لە قورئاندا (٢٧) جار بردراوە کە ٢[٥] جاری لەم سووڕەتە دایەو جـارێکیش لە سـووڕەتی غـافر، ئایەتی ٣[٤] و جارێکیش لە سووڕەتی ئەنعام، ئایەتی ٨[٤] دا ناوبراوە.

بەشی یەکەم: باشترین چریکەمان بۆ تۆ گێڕایەوە، بە هۆی ئەم قورئانەوە کە بە تۆمان وەحی کردو بەر لەمە تۆ لە غافڵان بووی.

بەشی دووەم: (لە چارەنووسی یوسف و براکانیدا پەندو عیبرەت گەلێ هەیە، چونکە وتیان: یوسف و بنیامینی[1] برای لای باوکمان لە ئێمە خۆشەویست‌ترەو ئاژاوەی تیا بردنی یوسفیان نایەوە.

بەشی سێوەم: (خەون لێکدانەوەمان) بە یوسف فێر کردو خاوەنی میسر کە

---

١ ـ نوکتە: حەزرەتی یەعقوب ١٢ کوڕی بەم ناوانە هەبووە: روبیل، شەمعون، یەهودا، لاوی، نـەفثابیل، جاد، دان، زبالون، یەشحەر، ئەشەر، یوسف و بنیامین کە ئەم دووانەی ئاخر لە ژنی دووەم بـە نـیوی (راحیل) بوون کە راحیل دوای لە دوای ئەوەی بنیامینی بوو، خۆی مردو لەسەر زگ چو.

یوسفی کڕی بوو، بە ژنەکەی خۆی وت: ڕێزی یوسف بگرە، قازانجی بۆ ئـێمە هەیە، بەڵکو بیکەینە کوڕی خۆمان.

بەشی چوارەم: (ئەمەیە ئەو کـەسەی کـە مـنتان لەسـەر ئـەو سـەرزەنش و سەرکۆنە دەکرد)، ژنەکانی شار وتیان: ژنی عەزیزی میسر دڵی بە غوڵامەکەی[1] خۆی داوەو بۆی نەماوە.

بەشی پێنجەم: (دوو لاو چوونە بەندیخانە) بە یوسفیان وت: خەونمان دیوە، تکایە بۆمان لێک بدەوە.

بەشی شەشەم: (پاشا وتی: من حەوت گای قەڵەوم لە خەودا دیوە) کە حەوت گای لەڕ ئەوانی دەخوارد، واتاکەی چی‌یە بۆمان بەیان بکە.

بەشی حەوتەم: یوسف بە فیرعەونی وت: بمکە خەزێنەداری میسر کە ڕاگرو زانا بەم کارەم.

بەشی هەشتەم: براکانی یوسف هاتنە لای یوسف، ئەوانی ناسی، بەڵام ئەوان یوسفیان نەناسی.

بەشی نۆیەم: وتیان ئاوخۆری (جامی) پاشامان گوم کردووە؟ بۆ کەسێ کە بیهێنێتەوە، باری وشترێ گەنم مزگێنی ئەدەینێ.

---

١ - بە مەولا گەر لە مەولا دڵ بە قوربانت نەبێ نـابێ
بە دڵ گـەر دڵ مـوتیعو بـەندە فـەرمانت نـەبێ نـابی
کەسێ مەقسودی کەسبی دەوڵەتی قوربی حەقیقەت بێ
غـوڵامی بـۆ غـوڵامانی غـوڵامانت نـەبی،نـابێ
«ناری»

بەشی دەهەم: چاوەکانی یەعقوب لە دوری یوسف لە بینایی کەوت و سۆمای نەما.

بەشی یازدەهەم: یەعقوب وتی: بۆنی یوسف دەکەم.

بەشی دوانزەهەم: لە گێڕانەوەی ئەم چریکەو چیرۆکەدا پەندو ئامۆژگاری هەیە بۆ ژیران و ئەمە قسەیەکی سازکراو نیە.

چریکەی حەزرەتی یوسف کە لە تەورات بە (JOSEPH جوزیف) ناو براوە، یەکێکە لە چریکە درێژەکانی ئیسلامی و قورئانی. (ثعالبی) دەنووسێ کە ئەم چریکە پڕو تەژی‌یە لە نوکتەی جوان و پەندو ئامۆژگاری و حیکمەت، یوسف بە نمونەی پیاوەتی و گەورەیی و ئازایی و پاکی و چاکی و لێبوردویی، دەناسێنرێ. هەرچەندە چریکە بێژانی بێ ئارمانج و یا ئەوانەی ئامانجی پەستو پیس و ئالودەیان هەیە، کۆشاون کە لەم بەسەرهاتە شیرینە داستانێکی عەشقی بزوێنەر بۆ هەوەسبازان بسازن و دیمەنی راستەقینەی یوسف و بەسەرهاتی ئەو بگۆڕن و تەنانەت بە وێنەی فیلمێکی عەشقی بیخەنە سەر پەردەی سینەما، بەڵام قورئان هەموو شتێکی ئوسوەو نمونەیە. جا ئەوەیە کە لە لابەلای ئەم چریکە جوانو شیرینەدا بەرزترین پەندو دەرسی عیففەت و پاکی و چاکی و پاکداوێنی و بێ خەوشی و خۆڕاگری و تەقوا و خۆپارێزی و بڕواو باوەڕو دەسەڵاتداری بەسەر نەوس و نەفسدا، رەنگ ئەداتەوەو مرۆڤ بۆ پاکی و چاکی و خوی باش و پیاوانەو مرۆیانە بانگ دەکاو فێری خو و ئاکاری پیاوانەو ئینسانانەو خودایی دەکا. ئەم چریکە ئەونە شیرین و دڵگیرە کە هەر ئینسانێک هەرچەند ئەم بەسەرهاتە

بخوێنێتەوە، هێمان لە کاتی خوێندنەوەیدا ئەکەوێتە بن شوێن دانانی جەزبەکانی مەعنەوی ئەم داستانە.

هەر لەبەر ئەمەشە کە قورئان ئەم چریکەی بەناوی (اَحْسَنَ الْقَصَص: باشترین چریکە) ناو ئەباو ئەڵێ: ئەم بەسەرهاتە بۆ خاوەن مێشکان دەرس و پەندو عیبرەتە (لاولوا الالباب).

قارەمانەکانی ئەم بەسەرهاتە حەقیقەتیان بۆ هەیەو ساز نەدراون و ئەمە خۆی نیشانەی کشگێری و ئیعجازی قورئانەو چریکەکە بێ وێنە دەکا.

بۆ وێنە قورئان لەم قارەمانانە قسە دەکا:

حەزرەتی ئیبراهیم قارەمانی بوتشکێن، وە بەو رۆحە بەرزەوە کـە لە راست تاغوتیاندا هەیبوە.

حەزرەتی نوح ئەو قارەمانە بە تابشتو خۆڕاگرو دڵسۆزە، بەو تەمەنە درێژو پڕ بەرەکەتەوە کە هەیبوە.

یوسف ئەو قارەمانە پاک و خۆپارێزە لە راست ژنی جوان و گزیکاردا.

بێجگە لەمەش قودرەتی بەیانی وەحی قورئان لەم چریکەدا بە جۆرێ خۆی نواندوە کە مرۆڤ مات ئەمێنێ، چونکە لە هەندێ مەبەست دا ئەگاتە چتگەلێکی باریکی عەشقی، وە قورئان بێ ئەوەی خۆی لێ لابدا یا خۆی لێ بـبوێرێ ئـەو شانۆیانە بە ریزەکاری‌یەکانیەوە جۆرێک بەیان دەکاکە چکۆلەترین هەستی مەنفی و نامەتلوب لە بیسەر دا بەدی ناهێنێ.

قورئان خۆ دەخزێنێتە نێو هەموو رازو رەمزەکانی ئەو چریکە، بەڵام لە هەمو

شوێنێکدا تیرێژو تیشکی پڕ تینی لە تەقواو پاکی و چاکی و بێخەوشی باسەکان دەگرێتە بەر.

چریکەی یوسف بەر لە ئیسلام و دوای ئەو، بێ شک بەر لە ئیسلامیش چریکەی یوسف لە نێو خەڵک دا ناودار بووە.

چونکە لە تەوراتیشدا لەکژی ٣٧ تا ٥٠ بە درێژی قسەی لەو چریکە کردوە.

شاعیرانی کوردەواریش لە بابەت بەسەرهاتی حەزرەتی یوسفدا دادی هەستیاری‌یان داوەو لەو چریکە جوان و رەنگینەدا خۆیان بە باشی رانـاوەو بە کوردی بۆ کوردەواری‌یان داناوە(١).

چریکەو بەسەرهاتی حەزرەتی یوسف تێکڕا لەم سووڕەتەدا بەیان کراوەو نەتیژەی لێگیراوە، جا ئەوەیە کە لە ئاخری ئەم سووڕەتەدا دەخوێنینەوە، کاتێ حەزرەتی یەعقوب و براکانی یوسف دێنە میسرو لە راست یوسفدا سەر دەچەمێننەوە، یوسف عەرزی باوکی دەکا: (یا أبَتِ هذا تأویلُ رُؤْیایَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَها رَبّی حَقّاً - ئایەتی ١٠١) - واتا: باوە! ئەمە واتای ئەو خەونەیە کە لەبەرا دیبووم، خوا ئەوەی بەڕاست گێڕا.

---

١ - شەوی نوری روی یوسفی سەروەر وەک رۆژی روناک ئەبی شوعلەوەر
درگای رەحمەتی بۆ کرایەوە چوار بەشی جوانی بۆ ئەو مایەوە
ئادەم ئەمەی بیست بە کامرانی یوسفی بانگ کرد نایە سەر رانی
ئەم نازدارە یوسفی زەمان نەمامی باخی یەعقوبی کەنعان
ئەبێ بە شاهی خاوەن تەخت و تاج فەقیرو هەژار بەو ئەبن موحتاج
یوسف و زولەیخای محەمەدئەمین - چاپی ١٩٨٠.

لە قورئاندا کاتێ قسە لە پێغەمبەران دەکرێ، ملە بە ملانێی ئەوان لەگەڵ ستەمکاران و تاغوتیاندا دەگێڕێتەوە کە سەرەنجام هەندێ بڕوایان پێ دێنن و هەندێ کەسیش بە دژیان دەوەستن و باوەڕیان پێ ناکەن، بەلاّم لە سوورەتی یوسف دا خوا تەنیا قسە لە ژیان و بەسەرهاتی خودی یوسف دەکا کە چلۆن لە نێو گێژەلۆکەی ژیاندا تێدەپەڕێ و سەرەنجامیش بە میری و مەزنی دەگاو حوکومەت دەکا کە لە خودی خۆیدا بێ وێنە یاکەم نمونە بووە.

نوسراوی محەمەد صالح ئیبراهیمی (شەپۆل)

***

سوورەتی موبارەکەی یوسف:

١ـ بِسْمِ اللّٰه الرَّحْمٰنِ الرَّحیم.

٢ـ آلرا تِلْکَ آیاتُ الْکِتاب المبین.

٣ـ اِنَّا اَنْزَلْناهُ قُرْاناً عَرَبیاً لَعَلَّکُمْ تَعْقِلُون.

٤ـ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَیْک اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا اَوْحَیْنا اِلَیْکَ هٰذا الْقُرآن وَ اِنْ کُنْتَ مِنَ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغافِلین.

واتا:

١ـ بەناوی خوای بەخشەرو دەهەندەو دلاّواو دلْلاوێن.

٢ـ ئەوە نیشانەو ئایاتی کتێب و پەڕاوەی ئاشکراو دیاریدەرە.

٣ـ ئێمە ئەوەمان بەناوی قورئانی عەرەبی نازلْ کردووە تا ئێوە دەرکی بکەن (و بیری لێ بکەنەوە).

٤ـ ئێمە باشترین بەسەرهاتمان بۆ تۆ گێڕایەوە، لە ڕێگای وەحی کردنی ئەم قورئانەوە بە تۆ، هەرچەن بەر لەوە لە غافلاّن بووی.

ئەم سوورەتەش بە پیتی (ئەلف و لام و ڕێ) دەس پێ کراوەو ئەمەش نیشانەی عەزەمەتی قورئانە کە لە سادەترین پیتی ئەلفەبێتکە ساز دراوەو ئاوا پڕو پڕ ناوەرۆکە، ئەشێ هەر لەبەر ئەمە بێ دوای ناو بردنی ئەم پیتانە، دەس بەجێ ئیشارەو ئاماژە بە عەزەمەتی قورئان دەکاو دەفەرمێ: ئامانە نیشانەو ئایاتی کتێبی ئاشکراو دیاریدەرن.

کتێبی ڕووناکیدەرو جیاکەرەوەی حەق لە باتڵ، کتێبی نیشاندەری ڕێگای ڕاست و سەرکەوت و ڕزگاریدەر.

(تلک آیات الْکتاب المبین)، سەرەنجڕاکێشە لەم ئایەتەدا ئیسمی ئیشارەی دور (تلک) بەکار براوە کە وێنەی ئەوە لە سەرەتای بەقەرەو هەندێ سوورەتی دیکەی قورئان کەڵکی لێوەرگیردراوە، وە ئەمانە خۆی نیشانەی عەزەمەت و بەرزیو بڵیندی ئەم ئایەتانەن، یانێ بە جۆرێکی وا بەرزو تەرز و بڵیندن کە دەڵێی لە

شوێنێکی زۆر زۆر دورن. لەسەر سەرەوەی ئاسمانەکاندان، لە ناخی هەوای بێ سنوری لای خوان کە بۆ گەیشتن بەوانە، ئەبێ زۆر تەقالا بدەین و تێبکۆشین، تا بیانکەینە سەرمەشق بۆ ژیانی باش و بە کەڵک و مرۆڤانی و خودایی.

لە پاشان قسە لە ئامانج و مەبەست لە نازڵ کردنی ئەوانە دەکاو دەفەرمێ: (اِنَّا اَنْزَلْناهُ قرآناً عربیاً لَعَلَّکُمْ تَعْقِلُون) - واتا: ئێمە ئەم قورئانەمان بە عەرەبی بۆ ناردن تا بە چاکی دەرکی بکەن و فێری ببن.

مەبەست تەنیا خوێندنەوەو مدفەرک بوون نیە، بەڵکو بۆ ئەوەیە، دەرکی بکەن، بە جۆرێکی وا مرۆڤ رابکێشێ بۆ لای عەمەل کردن بە واتاکانی کە پەندی لێ وەربگرین و بیکەینە هۆی کارو کردەوەمان و خوی پێوەبگرین و لە هەستان و دانیشتن و ژیانماندا عەمەلی پێ بکەین، تا پێشکەوین و سەرکەوین.

بەڵام عەرەبی بوونی قورئان، لەبەر ئەوەیە کە قورئان بە عەرەبی نازل بووە، کە پێغەمبەر عەرەب زمان بووەو زمانی عەرەبیش زمانێکی خۆشە و لە دە شوێندا عەرەبی بوونی قورئان دوپاتە کراوەتەوە، ئەمە خۆی وەلامێکە بۆ ئەوانە کە دەیانوت ئەم ئایەتانە لە مرۆڤێکی عەجەمەوە وەرگیراوەو سەرچاوەی وەحی بۆ نیە.

لە پاشان دەفەرمێ: (نَحْنُ نَقُصُّ عَلیک احسن الْقَصَص بما اَوْحَیْنا اِلَیْکَ هٰذا الْقُرآن وَ اِنْ کُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغافِلین) - واتا: ئێمە باشترین چریکەمان لە ڕێگای وەحی‌یەوە بۆ ناردی و بە هۆی ئەم قورئانەوە بۆت دەگێڕینەوە، هەرچەندە بەر لەمە تۆ لە غافڵان بووی.

هەندێ لایان وایە (اَحْسَنَ الْقَصَص) ئیشارە بە هەموو قورئانە و رستەی (بما اَوْحَیْنا اِلَیْکَ هٰذا الْقُرآن) بە قەرینەی ئەوە دەزانن.

❋ ❋ ❋

نەخشی چریکەو چیرۆک لە ژیانی مرۆڤدا

بەسەرنجدان بەمە کە بەشی زۆر گرینگ لە قورئان بە وێنەی بەسەرهاتی هۆزو نەتەوەی پێشین و بە وێنەی چریکەو چیرۆکی رابوردوان بەیان کراوە، جا بۆچ ئەم قورئانە مرۆڤ سازە وا زۆر بە وێنەی مێژوو، چریکە قسە دەکا، لەبەر ئەمانە:

١ـ مێژوو ئازمایشتگەی مەبەستی جۆر بە جۆری ژیانی بەشەرەو ئەوەی مرۆڤ بە بەڵگەی ئەقڵی لە بیر و مێشکی خۆیدا دەیرازێنێتەوە، لەسەر لاپەڕەی مێژوودا بە وێنەی عەینی، بە دەسی دەهێنین. دیارە جێگای دڵنیاییترین مەعلوماتیش هەر ئەوەیە کە باری (حِسّیی) هەبێ. نەخشی مێژوو لە نیشاندانی واقیعیاتی ژیاندا بە چاکی دەرک ئەکرێ.

مرۆڤ بە چاوی خۆی لە لاپەڕەی مێژوودا تێشکانی هۆزو نەتەوەیەک ئەبینێ کە لە سوێنگەی دژایەتی و لێکجیابوون، توشی ئەو تێشکان و کزو کەساسیە هاتوون، وە هەروا زاڵ بوون و سەرکەوتنیش بەسەر دژو دوژمناندا لە سایەی یەکبوون و یەکیەتی و یەک دڵ و یەک زمانی و هاورەنگی و هاودەنگیانە.

مێژوو بە زمانی بێ زوانی خۆی نەتیجەی قەتعی و غەیرە ئینکار-ی فێرگەو مەکتەبەکان (رەوشتەکان)، وە بەرنامەی هەر هۆزو نەتەوەو تاقمێک بۆ ئێمەمانان دەگێڕێتەوە.

چریکەو چیرۆکی پیشینان کۆمایەکە لە پڕ بایەخترین ئەزمونی ئەوان. ئەشزانین

کە بەرهەمی ژیان بێجگە لە ئەزمون و جەرباندن چتێ تر نیە.

مێژوو ئاوێنەیەکی بالانوێنە، کە لەش و لاری کۆمەڵگای مرۆڤانی و ئینسانی لە خۆیدا نیشان ئەدا و دەی‌نوێنێ، ناحەزی و جوانی لەباری کامڕەوانی و ناکامی، سەرکەوت و بن کەوت و تێشکان، بەرزی و نزمی، ئازایەتی و خوێڕیەتی، جوامێری، نامێرانی، پیاوەتی و ناپیاوی، نانبدەیی و دەس قوچاوی و چاوچنۆکی و چاو نەزێری و دەس و دڵ بازی و دلاوایی و دڵ لاوێنی، قورسی و سوکی، پاکی و پیسی، راستی و ناڕاستی، دزی و گزی و فزی و بێخەوشی، داوێن پاکی و لەش پیسی، پارێزگارو خۆپارێز و بێ پارێز، لێنەوین و لێ بڕان، دواکەوتن و وچاندان، بووژانەوەو پوچانەوە، گوڵ کردن و پوشکان و نەپوشکان، کوێر بوونەوە، وە هۆی هەر یەکە لەوانە لە ناخی دڵی مێژوودا نووسراوەو بۆ بەرەی داهاتو نیشان کراوەو پێیان نیشان دراوە.

جا هەر لەبەر ئەمەیە خوێندنەوەو بەسەرهاتی رابوردوان، تەمەنی مرۆڤ دروست بە ئەندازەی تەمەنی ئەوان درێژ دەکاتەوە. چونکە مێژوو زۆر بە دلاوایی، بێ چاو نەزێری،کۆم و کۆگای ئەزمونی دەورانی تەمەنی ئەوانەت لەبەر دەس دا دەنێ، ئەڵێ: ها! فەرمو! ئەزمون و پیاوەتی و پەندی لێوەر بگرە.

دیارە مەبەست مێژوویەکە، کە درۆو دەلەسەی تیا نەبێ و راستی و دروستی نووسی بێ، بەلام بەداخەوە، ئەم جۆرە مێژووانە کەمن،وەگیر ناکەون، جا لەبەر ئەمە ئەبێ نەخشی گرینگی قورئان لە نیشان دانی وێنەگەلێ لە مێژووی رەسەن بگرینە بەرچاو، بە جوانی فێری بین و ئەزمونی لێ بەدەس بێنین و عەمەلی پێ بکەین.

مێژویەک هەروەکو ئاوێنە ساف بێ و بێ گەرد بنوێنێ، نەک تۆزی درۆو

دەلەسەو ریا بەری گرتبێ، مێژوویەک کە تەنیا رووداوی نەنووسی بێ، بەڵکو کوڵی بێتیەوەو رەگ و ریشەی دەرخستبێ و نەتیجەی لێ وەرگرتبێ، هەروەکو پیوازی پاک کراو لەبەر دەستی خوێنەرانی دابنێ. جا هەر لەبەر ئەمە قورئان کە کتێبێکی بەرزو تەرزی فێرکردن و بارهێنان و راهێنانە، بۆ ئەزمون فێرکردن و پەندو ئامۆژگاری دادان، لە مێژوو و چریکەو چیرۆکی پێشینان کەڵک وەردەگرێ و میسال دێنێتەوە تا زیاتر پەند وەربگرین و زیاتر فێر بین و زیاتر تێبگەین و زیاتر بزانین.

٢-بێجگە لەوانەش مێژوو و چریکە، جازیبەیەکی تایبەتی هەیە و مرۆڤ لە هەمو تەمەنی خۆیدا لە منداڵیەوە تا پیری ئەکەوێتە بن تەوژم و بن شوێن تێکردنی ئەو جازیبانە. جا هەر لەبەر ئەمەیە بەشی زۆر گرینگ لە بێژەو وێژەو وێژەوانی و وێژاوەری جیهان، وە بەشێ زۆر گەورە لە ئاسەوارو شوێنەواری نووسەران، بە وێنەی مێژوو یا چیرۆک و چریکەیە.

باشترین شوێنەواری شاعیران و هەستیاران و نووسەرانی گەورە چ کوردی و غەیرە کوردی، چریکەو چیرۆکی ئەوانە، مەم‌و زینی شاکاری حەکیم مەولانا ئەحمەدخانی، شیرین و خوسرەو شاکاری خانای قوبادی، وە شوێنەواری مەلای جزیری و نالی و عەلامە وەفایی و حەکیم مەولەوی کورد، وە شوێنەواری دڵگیر و سەرنج‌راکێشی نووسەرانی هاوچەرخ، هەروا گوڵستانی سەعدی و خەمسەی نیزامی، شوێنەواری هۆمێر، ویکتۆر هۆگۆی فەرانسەوی یا شوێنەواری شکسپیر-ی ئینگلیسی و گوتەی ئاڵمانی، هەموو بە وێنەی داستان بەیان کراون.

داستان چ بە وێنەی هۆنەو نەزم بێ یا بە وێنەی پەخشان یا لە بیچمی

نومایشنامەو فیلم نیشان بدرێ، شوێنێک لە خوێنەرو بینەردا دائـەنێ کـە بـەڵگە هێنانەوەی ئەقڵی قەت قادر بە شوێن دانانێکی ئاوا نیە.

بەڵگەشی ئەوەیە کە ئینسان بەر لەوەی ئەقڵی بێ، حیسی یەو بەر لەوەی بیر لە مەسەلەی فیکری بکاتەوە، لە مەسەلەی حیسیدا غەرق ئـەبێ و ئـەکـەوێتە مـەلە باسکە.

مەسەلەی جیاجیای ژیان هەر ئەندازە لە مەیدانی حیس دوور ئەبنەوەو باری تەجەرودی ئەقلانی ئەگرنە بەر قورسترو دێر هەزمتر ئەبن.

جا هەر لەبەر ئەمەیە کە دەبینین، هەمیشە بۆ جێگیر بوونی بەڵگەی ئـەقڵی لە وێنەو میسالی حیسی یارمەتی وەردەگیردرێ. جار جارە هێنانەوەی مـیسالێکی بەجێ، شوێن‌دانانی بەڵگە هێنانەوە، چەن بەرابەر دەکا.

جا هەر لەبەر ئەمە زانایانی سەرکەوتو، ئەوانەن کە دەسـەڵاتێ زۆرتـریان بـۆ هێنانەوەی میسالی بەجێ هەیە، چونکە بەڵگەی ئەقڵی لە میسالی حیسی و عەینی و ئەزمونی کەڵک وەردەگرێ و خۆی پێوە رادەنێ.

٣ـ چریکەو مێژوو بۆ هەموو کەس قابیلی دەرک و فامە، بە راوەژوی بەڵگەی ئەقڵی کە هەموو کەس لەوا یەکسان و یەک جۆر نین.

جا هەر لەبەر ئەمە کتێبێ کە بۆ هەموو خەڵکەو باری گشتی بۆ هەیەو لە عەرەبی بیابانی بێسەوادی نیوە وەحشیەوە، بیگرە تا فەیلەسوفی گەورەو بیرەوەر، هـەموو ئەبێ لەوە کەڵک وەرگرین، دیارە دەبێ پاڵ بدا بە چریکە و مێژوو و میسالگەلەوە.

ئەمانە بە تێکڕا نیشان ئەدەن کە قورئان لە بەیان کردنی ئەم هـەموو چـریکەو مێژووەدا باشترین رێگای لە بابەت فێرکردن و بارهێنانەوە گرتۆتە بەر.

بە تایبەت کە قورئان لە هیچ بارو بابەتێکەوە ڕووداوی مێژوویی ڕوت و بێ پەردە باس ناکات، بەڵکو لە هەر هەنگاوێکدا نەتیجەی لێ دەگرێ و کەڵکی فێرکردن و بارهێنانی لێ وەردەگرێ، هەر وەکو وێنەگەلێ کە هەر لەم سوورەتەیەدا بۆ ئێوەی ئازیزان دەهێنینەوەو بەیانیان دەکەین.

٥ـ اِذْ قالَ یوسف لِاَبیه یا اَبَت اِنّی رَایتُ اَحَد عَشَر کَوْکِباً والشمس والقمر رایْتُهُم لی ساجدین.

٦ـ قالَ یا بُنَّی لا تَقْصُصْ رؤیاکَ علی اِخْوَتِکَ فَیَکیدوا لَکَ کَیداً اِنَّ الشَّیْطانَ لِلْاِنْسان عَدُوٌ مبین.

٧ـ وَ کَذٰلِکَ یَجْتَبیک رَبُّکَ وَ یُعَلِّمُکَ مِنْ تأویل الأحادیث و یُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَیْکَ و علیٰ آلِ یَعْقوبَ کَما اَتَمَّها علیٰ اَبَوَیْک مِنْ قَبْل اِبْراهیم وَ اِسْحاقَ اِنَّ رَبَّک علیم حکیم.

واتا:

٥ـ (بینەوە بیر) کاتێ کە یوسف بە باوکی وت: باوە! من لە خەونمدا دیم کە یازدە ئەستێرەو ڕۆژ و مانگ لەبەرم دا سوجدەیان دەبرد.

٦ـ وتی: کوڕم! خەونی خۆت بۆ براکانت مەگێڕەوە کە نەخشەی مەترسیدارو بفەت بۆ دەکێشن، چونکە شەیتان دوژمنێکی ئاشکرایە بۆ مرۆڤ!

٧ـ وە ئا بەمجۆرە پەروەردگارت تۆ هەڵدەبژێرێ، وە خەون لێکدانەوە بە تۆ فێر دەکا، وە نیعمەتی خۆی بۆ تۆ و بۆ ئالی یەعقوب تەواو دەکا، هەروەکو بەر لەمە بۆ باوباپیرانت ئیبراهیم و ئیسحاق-ی تەواو کرد، پەروەردگاری تۆ عەلیم و

حەکیمە.(١)

***

١ - توتی شەکەر نۆش راز ریزەی شەکەر بەی سان حیکایەت ئاوەرد وە دەفتەر
فەوج نور ئەو شەو گڕ گڕ مەگڕیا زڕ زڕ زێڵ زەنگ رەحمەت مەزڕیا
مەلاییک جۆق جۆق خێزا نەواشان هەر یەک جە کەوکەب شەمعێ نیاشان
موشتەری ئاوەرد عوتارید وە شەست فەڵەک جە پەروین عوقدەی کەمەر بەست
دەلیل ئیحسان پەیاپەی ئەو شەو ماما وە کەنعان ئەو، شەو بە سەد دەو
یوسف عەتر خاو ئەسەر داش نەچەم پەی رۆحەتی حاڵ چەم نیا وەهەم
ناگا خونچەی تەنگ لە بان لاڵ بێز گوشاد کەرد رێزاش خەندەی شەکەر رێز
با بۆ جە خەندەش عەجەب کەردەوە ستێزا جە خۆف تاسش بەردەوە
واتەش ئەی شەکەر وەشەرمەندەی تۆ موجیب نە چێشەن شەکەر خەندەی تۆ؟
واتەش نەخاو دا خورشید چەنی ما کەواکیب یازدە جەسەر بین جیا
گرد ئامان سجود خاکپام بەردەن تەعزیم وتەی کەریم بە جا ئاوەردەن
یەعقوب وات: ئەی ماە هەنی وەسەن وەس چەنی تۆ ئی خاو نەواچی وەکەس
ئەگەر ئیخاو ئیخوان بزانان سەد جەورو هیجران پەنەت مەنمانان
هەزار کینەی سەخت چەنی تودارەن جە کوجەی تەعبیر تاقەت مەداران؟
پەنەت مەنمانان بە زودی عەزاب پەی چێش؟ زاهیرەن تەعبیر ئیخاب
با بۆ نەصیحەت کەردەش بە تەدبیر ئەندەرز باتڵەن جە ئەمر تەقدیر
خامش وات ئەو شەخس نامی و دیاری هەر حەرفێ جە بەین لەبان بۆجاری
مە بۆ جە صەد گۆش بەیۆ، بویەرۆ دەرون صەد کەس خەبەردار کەرۆ
یوسف پەی بابۆ حیکایەت وانا جە کار تەقدیر ئیخوانەش زانا.

=

نوری هیواو سەرەتای گیروگرفت

قورئان داستانی یوسف لە خەو دیتنێکی عەجیب و پڕ واتـاوە دەگـێڕێتەوە، چونکە ئەم جۆرە خەو دیتنە لە راستیدا یەکەمین هەورازی ژیانی تەژی لە گیرەو کێشەی یوسف دێتە ژمار.

رۆژێک سەر لە بەیانی بە خۆشی و دڵ پڕی، یوسف هاتە لای یەعقوبی باوکی و پەردەی لەسەر رومەتی رووداوێکی تازە هەڵدایەوە کە بە رواڵەت ئەونە گـرینگ نەبوو، لە راستیدا فەسل و کەژی تازەی لە ژیانی یوسفدا رادەگەیاند.

یوسف وتی: باوە! من دوێنێ شەو لە خەوما دیتم کە یانزدە ئـەستێرە لەگـەڵ خۆرو مانگ هەموو وێکرا سەریان بۆ من چەماندەوەو سوجدەیان بۆ بردم.

(اِذْ قالَ یوسف لِاَبیه یا اَبَت اِنّی رَایتُ اَحَد عَشَر کَوْکِباً والشمس والقمر رایْتُهُم لی ساجدین.)

کوڕی عەباس دەڵێ: یوسف ئەو خەونەی لە شەوی هەینی دا دی کە لەگـەڵ شەوی قەدر (شەوی خیرو بەرەت)دا بەرانبەر بوو.

لەوەدا کە لە کاتی ئەو خەون دیتنەدا یوسف چەن ساڵانە بووە، هەندێ نۆ ساڵ، هەندێ دوانزە ساڵ و هەندێ تر ٧ ساڵیان راگەیاندوە. بەڵام دیارە کە یوسف لەو سەردەمەدا منداڵ بووەو نەگەیشتبووە تەمەنی بلوغ.

جێگای وردبوونەوەو سەرنجە، رستەی (رأیت) بە ناوی تەئکیدو قەتعیەت کە لەم ئایەتەدا دوپاتە کراوەتەوە، ئیشارە بەمەیە، کـە مـن (یـوسف) وەکـو زۆر لە تاکەتاکی مرۆڤ نیم کە هەندێ لە خەون دیتنی خۆیان لە بیر دەبەنەوەو بەشک و

دوو دڵی‌یەوە قسەی لێوە دەکەن، من بەڕاستی لە خەونمدا دیتم کە یانزە ئەستێرە لەگەڵ مانگ و رۆژ سەریان بۆ دەچەماندمەوەو سوجدەیان بۆ دەبردم، لەم بابەتەوە هیچ شک و دوو دڵیم بۆ نیە.

نوکتەیێ دیکە ئەوەیە (ضیر-ی هم) کە بۆ جەمعی موزەکەری ئاقڵە بـۆ رۆژو مانگ و ئەستێرە بەکار براوە، هەر وا بێژەی (ساجدین) ئەمە خۆی ئیشارە بەمەیە کە سوجدەی ئەوانە چتێکی تەسادوفی نەبووە، بەڵکو هەروەکو تاکە تاکی ژیرو ئاقڵ و وشیار لە روی حیسابەوە سوجدەیان بردوە.

دیارە مەبەست لە سوجدە بردن لێرەدا خۆ بەکەم زانین و مل کەچ کردنە، ئەنا سوجدە بردن بە وێنەی سوجدە بردن بە وێنەی سوجدە بردنی تایبەتی مرۆڤ بۆ رۆژو مانگ و ئەستێرە بێ واتایە.

ئەم خەون دیـتنە پـڕ لە هـەست و بـزوێنەرو واتـادارە. یـەعقوبی بـردە نـێو بیرکردنەوەو تێفکرین، خۆرو مانگ و ئەستێرەی ئاسمان؟ ئەویش یانزە ئەستێرە لە راست یوسف -ی کوڕم دا سوجدەیان بردووە، چەن پڕ واتایە؟ دیارە رۆژو مانگ، من و دایکی (یا من و خاڵتیک-ی ئەو) بین، وە یانزە ئەستێرە براکانی بن. رێزو حورمەتی یوسفی کوڕم ئەونە ئەچێتە سەرێ کە ئەستێرەی ئاسمان و رۆژ و مانگ سەری بۆ دەچـەمێننەوە، ئـەونە لای خـوا بـەرزو بـەڕێزو خـاوەن ئـابڕووە کـە ئاسمانی‌یەکان سەری بۆ دائەنەوێنن، چ خەون دیتنێکی سەیرو سەمەرەوگرینگ و گەورەیە(١).

جا لەبەر ئەوە بوو کە بە نیگەرانی و پەشێوی‌یەوە، بەڵام بە شادی و خۆشیەوە، بە یوسفی کوڕی وت: (قالَ یا بُنَّی لا تَقْصُصْ رؤیاک علی اِخْوَتک) - واتا: وتـی: کوڕم! ئەم خەون دیتنەت بۆ براکانت مەگێڕەوە.

١- کوڕی چاکی بێ خێری بەلاشە بـێکەسی دەڵـێن: بـۆ خـوا بـاشە

چونکە ئەوانە نەخشەی مەترسیدارو بفەت بۆ دەکێشن (فیکیدوا لَکَ کَیداً) - دیارە شەیتان دوژمنێکی دیارو ئاشکرایە بۆ ئینسان (اِنَّ الشَّیْطانَ لِلْاِنْسان عَدّو مبین) - شەیتان چاوەڕوانی بیانویەکە، تا وەسوەسەی خۆی دەس پێ بکا. ئاگری قین و داغ لە دڵی و حەسودی خۆش بکا، تەنانەت براش بدا بەگژ برادا[١].

جێگای وردبوونەوەیە کە یەعقوب نەیوت: (ئەترسم براکانت قەستی خراپە لەگەڵ تۆدا بکەن)، بەڵکو ئەوەی بە وێنەی ئەمرێکی قەتعی بەیان کرد. بەتایبەت بە دوپات کردنەوەی (کید) کە بەڵگەیە لەسەر تەئکیدی مەبەستەکە، چونکە ئاگای لە بیروڕای باقی کوڕەکانی بوو، وە حەساسیەتی ئەوانی سەبارەت بە (یوسف) دەزانی. ئەشگونجێ براکانیشی خەون لێکدانەوەیان زانی بێ، بێجگە لەوەش ئەم خەون دیتنە، خەون دیتنێک نەبووە، واتاکردنی زۆر سەخت بێ.

لە لایەکی دیکەشەوە خەون دیتنەکە، لە خەون دیتنی منداڵانە دەچوو، منداڵ دەگونجێ بە مانگ و رۆژ و ئەستێرەوە خەون ببینێ، بەڵام ئەمە کە مانگ و رۆژ و ئەستێرە بە وێنەی بوونەوەرانی ژیرو ئەقڵدار لە بەرانبەر ئەودا سوجدە ببەن، ئەمە خەون دیتنێکی منداڵانە نیە، جا لەبەر ئەمە بوو کە حەزرەتی یەعقوب لە بابەت هەڵگیرسانی ئاگری حەسودی براکانی یوسف سەبارەت بە یوسف نیگەران و پەشێو بێ.

---

١ - زاڵ گوتی: رۆستەم رۆڵەی زەمانە قەت دوژمنی خۆت بە کەم مەزانە
مەڵێ: باشارم ناکا ئەو گوڵە چکۆڵە فیێڵ و تەڵەکەی زلە
سەر لە بەرنامەرد دامەنەوێنە بۆ وڵات و گەل خوێنت بڕژێنە
بە زۆر بازو بە هێزی شانان خانی خانان بە، یان تۆزی بابان

دیاری مەهاباد یا دیوانی مەلا غەفوری دەباغی، چاپی ١٣٦٣، ئینتشاراتی گەورەی سەییدان-ی مەهاباد.

ئەم خەون دیتنە، تەنیا عەزەمەت و ڕێزی یوسفی لە دوا ڕۆژدا نیشان نەئەدا، بەڵکو نیشانی ئەدا کە یوسف دەگاتە پلەو پایەی پێغەمبەرایەتی، چونکە سوجدەبردنی ئاسمانیان بۆ یوسف نیشانەی چونە سەرەوەی پلەی ئاسمانی حەزرەتی یوسفە. لەبەر ئەوە بوو کە یەعقوب بە یوسفی وت: (و کذلک یجتبیک ربک) - واتا: ئا بەمجۆرە پەروەردگارت تۆ هەڵدەبژێرێ. (و یعلمک من تأویل الاحادیث) - واتا: واتاکردنی خەون دیتنت فێر دەکا.

(تاویل) لە بنەرەتا بە واتای گەڕاندنەوەی چتێکە، وە هەرکارێ بە هەر قسەیەکەوە بە ئامانجی خۆی بگا، (تأویل)ی پێ دەڵێن. تەحەقوقی خاریجی خەون دیتنیش میسداقی (تأویل)ە. (احادیث) بە واتای نەقڵی ماجەرایەکە، جا لەبەر ئەوەی مرۆڤ خەون دیتنی خۆی بۆ ئەم و ئەو دەگێڕێتەوە، لێرەدا کینایە لە خەون دیتن-ە.

(و یتم نعمته علیک و علی آل یعقوب) - واتا: خوا نیعمەتی خۆی بۆ تۆ و بۆ ئالی یەعقوب تەواو دەکا.

(کما اتمها علی ابویک من قبل ابراهیم و اسحاق ان ربک علیم حکیم) - واتا هەر بەو جۆرەی کە بەر لەمە بۆ باو باپیرانت ئیبراهیم و ئیسحاق تەواوی کرد. بەڵێ پەروەردگارت زاناو عەلیم و حەکیمەو لە ڕوی حیمکەتەوە عەمەل دەکا.

لێرەدا ئەبێ ئاماژە بۆ دوو نوکتە بکرێ.

١-ڕوئیاو خەون دیتن - مەسەلەی ڕوئیاو خەون دیتن، لەو جۆرە چتانە بووەکە هەمیشە بیرو باوەڕی تاکە تاکی عادی و زانایان و بیرەوەرانی لە زۆر بارو بابەتەوە، بەرەو لای خۆی ڕاکێشاوە.

لە شانۆی جوان و دزێو و مەترسیدارو دڵگیر، شادیهێنەرو خەفەتاوی کە مرۆڤ لە خەوندا ئەیبینێ چیە؟

ئایا ئەمانە پێوەندیان بە رابوردووەوە هەیە کە لە قولایی دڵ و دەرونی مرۆڤدا هێلانەیان کردووە، یا ئاڵ و گۆڕانێکە/خۆ نیشان ئەدەن و خۆ ئەنوێنن، یا پێوەندیان بە دوا رۆژەوە هەیە کە بە هۆی دام و دەزگای گـیرەندەی حـەساس-ی روحـی مرۆڤ لە رێگای پێوەندیگەلێکی مەرموزەوە لە رووداوەی دوا رۆژ وێنە هەڵگری دەکا، یا ئەنواع و بەشگەلێ جیا جیای هەیە کە هەندێگیان پێوەندی‌یان بە رابوردو، هەندێ تریان پێوەندیان بە دوا رۆژەوە هەیەو هـەندێکیش نـەتیجەی ئـارەزو و ویستەکانی رازی نەبوونە.

قورئان لە ئایەتێ زۆردا بە ئاشکرا رادەگەیەنێ کە لانی کەم هەندێ لە خـەون دیتن دەنگدانەوەو رەنگدانەوەیە لە دوا رۆژی دور یا نیزیک.

لە چریکەی خەون دیتنی یوسف کە لەو ئایەتانە داکە رامانگەیاندن، وە هەروا چریکەی خەون دیتنی زیندانیان کە لە ئایەتی ٣٦ی ئەم سووڕەتە، وە چریکەی خەون دیتنی عەزیز-ی میسر کە لە ئایەتی ٤٣ دایە، چەن وێنەی خەوبینین دێتە بەرچاومان کە گشتیان بە تێکڕا لەسەر رووداوی دوا رۆژ پـەردەیان لاداوەتـەوە. هەندێ لەو رووداوانە بڕێک دور بون، هەروەکو خەودیتنی حەزرەتی یوسف کە دەڵێی دوای چل ساڵ هاتە دی و هەندێکیش لە دوا رۆژی نیزیکتر داهـاتە دی، هەروەکو خەون دیتنی عەزیز-ی میسرو هاوبەندە زیندانیەکانی یوسف کە هاتە دی.

لە غەیری ئەم سووڕەتەشدا ئیشارە و ئاماژە بە (خەونی تەعبیردار)ی دیکەش کراوە، هەروەکو روئیاو خەونێ کە پێغەمبەر(د.خ) دیتبووی و لە سووڕەتی فەتحدا دیاردەی پێکراوە، یا خەون دیتنی حەزرەتی ئیبراهیم کە لە سووڕەتی (صافات) دا قسەی لێکراوە، (ئەم خەون دیتنەش هەم فەرمانی خوایە و هەم تەعبیرداریشـە) سەرنج راکێشە. دەڵێن: خەون دیتن چار جۆرە: یا مزگێنی یە لە لایەن خواوە یا هۆی

خەفەتەو لە لایەن شەیتانەوەیە، یا مەبەستگەلێکە مرۆڤ لە بیرو مێشکی خـۆیدا پەروەردەی دەکاو لە خەودا دووبارە دەی‌بێنێتەوەو ئەبێتە خەو دیتن بۆ مرۆڤ یا ئەو خەون دیتنە نەتیجەی راستەوخۆی باری میزاجی و لەش و لاری مرۆیە، کە لە بیچمی خەون دیتن‌دا دێتەوە بەرچاوی مرۆڤ.

دیارە خەوێ کە بە هۆی شەیتانەوە بێ، بۆ ئەوە نابێ، واتا بکرێ، بەڵام خەونێ کە لە لایەن خواوە بێ کە مزگێنی‌هێنەرە، دیـارە ئـەبێ خـەوێک بـێ کـە لەسـەر رووداوی شادی هێنەر پەردە هەڵدەداتەوەو راستی خەون دیـتنەکـە بـۆ مـرۆڤ دەردەخا.

لە بابەت حەقیقەتی خەون دیتنەوە لە لایەن زانایانەوە بیرو رای جیا جیا زۆرە کە ئەتوانین ئەوانە بکەینە دوو بەش:

١ـ واتاو تەفسیری مادی و ئەنبوژەنی.

٢ـ تەفسیرو واتای روحی و مەعنەوی.

مادی‌یەکان دەڵێن: خەون دیتن ئەتوانێ چەند هۆی بۆ هەبێ:

ئەلف: ئەگونجێ خەون دیتن نەتیجەی راستەوخۆی کاری رۆژانەی مرۆڤ بێ، یانی ئەوەی لە رۆژەکانی رابوردودا بۆ مـرۆڤ روی داوەو لێـیقەوماوە لە کـاتی خەودا دێتەوە بەرچاوی.

ب: ئەگونجێ زنجیرە ئارەزوگەلێکبن کە بۆی نەهاتونەتە دی و بونەتە هۆی ئەو خەون دیتنانە، هەروەکو کەسێکی تینو، خەون بە ئاوەوە ئەبینێ، یا کەسێ کـە لە بیری هاتنەوەی ئازیزێکە، لە خەونیدا ئەبینێ وا ئەو ئازیزە لە سەفەر گەڕاوەتەوە. پێشینان وتویانە: (خەیاڵ پلاوان دەکا) یا وەکو دەڵێن: (وشتر خەو بـە پـەمۆوە دەبینێ). ئەشگونجێ مرۆڤ لە شتێ بترسێ کەچی خەونی پێوە ببینێ وەکو ئەمە مرۆڤ لە دز بترسێ کەچی خەونی پێوە ببینێ. پەندی پێشینانە کە دەڵێن: کەسێ،

کەسێکی ناخۆش بۆی (خەونی گوڵی پێوە دەبینێ).

(فروید) و پەیرەوانی فێرگەی فرۆید جۆرێ تەعبیر و واتای ماددی دیکەیان بۆ خەون دیتن هەیە:

ئەوانە لە قسەو لێکدانەوەیەکی دورو درێژدا، رادەگەیێنن کە خەون دیتن و روئیا بریتی‌یە لە: رازی کردنی ئارەزوی دەس بە سنگەوە نراو، سەر کوترکراوێک کە هەمیشە بە ئاڵ و گۆڕانێک بۆ فریودانی (من) روو دەکاتە مەیدانی خۆ ئاگاداری.

یا باشتر بڵێین: دوای قەبووڵ کردنی ئەم مەبەستە کە روح و گیانی مرۆڤ دارای دو بەشە:

١ـ بەشی ئاگادار، یانێ ئەوەی بە بیر کردنەوەی رۆژانەو ئاگاداری ئیرادی و لێ نەوێنی ئینسانەوە پێوەندی هەیە.

٢ـ بەشی بێ ئاگایە، یانێ ئەوەی وا لە دڵ و نێو دەروندا بە وێنەی ئارەزویەکی رازی نەکراودا شاردراوەتەوە.

دەڵێن: زۆر هەڵدەکەوێ ئارەزوگەلێ کە ئێمە هەمانە و لەبەر چەن هۆ نەمانتوانیوە ئەوانە رازی بکەین و لە نێو دڵ و دەرون و مێشکی ئێمەدا سەقامگیر بوون. لە کاتی خەودا کە دام و دەزگاو سیستمی خۆ ئاگادار لە کار دەکەون بۆ جۆرێ تێرو تەسەل کردنی خەیاڵی،روو دەکەنە پلەی خۆ ئاگادار، جار جارە بێ گۆڕان، دەنگ و رەنگ ئەدەنەوە (هەروەکو ئەویندارێک کە مەحبوبەکەی خۆی لە کیس چووبێ لە خەوندا دەی‌بینێ). وە جارجارەش بیچمی دەگۆڕێ و بە وێنەگەلی موناسب رەنگ و دەنگ ئەدەنەوە کە لەم بابەتەوە نیازیان بە خەون لێکدانەوە هەیەو ئەبێ خەون دیتنە کە واتا بکرێن و لێک بدرێتەوە.

جا کەوابێ خەون دیتن پێوەندی بە رابوردووەوە پەیا دەکا، قەت خەبەر لە دوا رۆژ نادا.

تەنیا ئەتوانێ هۆیەکی چاک بێ بۆ بانگ کردنی (دڵ و دەرونی بێ ئاگا). جا هەر لەبەر ئەمە بۆ دەرمان کردنی نەخۆشی روحی و رەوانی کە بە هۆی (کەشفی زەمیر و دڵی بێ ئاگا) بە دەس دێ، ئەکرێ لە خەو دیتنی نەخۆش کۆمەگ وەربگیردرێ.

هەندێ لە زانایانی خۆراک‌ناس لە نێوان (خەو/ روئیا: خەون دیتن و نیازگەلی خواردەمەنی بەدەن) پێوەند دائەنێن و بروایان وایە: بۆ وێنە ئەگەر مرۆڤ لە خەونیدا ببینێ کە لە دیانی خوێن دێ دیارە ویتامین (ثی) بەدەنی کەمی کردووە! بەڵام ئەگەر لە خەونیدا ببینێ کە موی سەری سپی بووە، دیارە ویتامین (بی) لەشی لە کەمی داوە!!

بەڵام فەلاسیفەی روحی واتاو تەفسیرێ دیکەیان بۆ خەون دیتن هەیە، ئەوانە دەڵێن: خەون دیتن یا روئیا چەن بەشە:

١- خەون دیتنێک کە پێوەندی بە رابوردوی ژیان و نیاز و ئارەزویێ کە بەشێکی گرینگ لە خەون دیتنی مرۆڤ پێک دێنێ.

٢- خەوی پەرێشان و بێ واتاو هاتەران و پاتەران کە لە کارو کردەوەی گومانو خەیاڵەوە سەرچاوە دەگرێ (هەرچەند ئەگونجێ هۆی روحی و رەوانی هەبێ).

٣- خەوگەلێ کە پێوەندی بە دوا رۆژەوە هەیەو شایەدی لەوە ئەدا.

بێ شک خەوگەلێ پێوەندار بە ژیانی رابوردو و نیشاندانی شانوگەلێ کە مرۆڤ بە درێژایی ژیانی خۆی دەی‌بینێ، واتاو تەعبیری تایبەتی بۆ نیە، هەروا خەونی هاتەران و پاتەران کە نەتیجەی بیرو باوەرێکی پەرێشانە، لە بیرو باوەرێک دەچێ کە مرۆڤ لە حاڵی لەرز و یاودا، ورینەی پێوە دەکا، ئەمەش ناتوانێ واتاو تەعبیری تایبەتی سەبارەت بە مەسائیلی دوا رۆژی ژیانی ئینسانەوە هەبێ، هەرچەن رەوان‌ناسان و رەوان‌کاوان بەناوی دەربیجەیەک بۆ چونە ناو زەمیری بێ ئاگا لەوە کەڵک وەردەگرن و ئەوانە بە کلیلێ بۆ دەرمانی نەخۆشە رەوانیەکان دائەنێن، جا

لەبەر ئەمە ئەم واتاو تەعبیری خەونە بۆ کەشف و دەرخستنی رازی رەوان و سەرچاوەی نەخۆشیگەلە، نەک بۆ کەشف و دەرخستنی رووداوەی دوا رۆژی ژین و ژیان.

دیارە خەون دیتنی پێوەندار بە دوارۆژیش دوو بەشە:

١ـ خەو دیتنی دیارو رووناک، کە واتاو تەعبیری ناوێ، چونکە جاری وا هەیە ئەم جۆرە خەون دیتنە عەینەن بێ جیاوازی لە دوا رۆژی نیزیک یا دور دێتە دی.

٢ـ خەون دیتنێکە لە هەمان کاتدا کە لە رووداوی دوا رۆژ قسە دەکا، بەلام سوینگەی هۆگەلی تایبەتی زیهنی و روحی گۆڕاوە، ئەم جۆرە خەونە نیازی بە واتا کردن هەیە.

بۆ ئەم جۆرە خەون دیتنانە، وێنەیی زۆر هەیە کە ناکرێ هەموویان بدرێتە دواوە، چونکە لە سەرچاوەی ئاینی و مێژوویی نمونەگەلی زۆریان ناوبراون، تازە لە ژین و ژیانی رۆژانەی خۆیشمان خەونگەلێ ئەبینین کە ناکرێ بێژین هەڵکەوتە.

لە ئایەتی ٦ دا خوا لە زمانی یەعقوبەوە بە یوسفی فەرمو: (قالَ یا بُنَّی لا تَقْصص رؤیاک علی اِخْوَتک) - ئەم ئایەتە پێمان دەڵێ: کە یەعقوب بێجگە لەوەی کە بە یوسفی وت خەون دیتنەکەت بۆ براکانت مەگێڕەوە، بەکورتی واتای ئایەتەکەی بۆ لێکدایەوەو پێی وت: تۆ یوسف! لە لایەن خواوە هەڵدەبژێردرێیت و واتای خەون لێکدانەوەت فێر دەکاو ناز و نیعمەتی خۆی بۆ تۆو بۆ ئالی یەعقوب تەواو دەکا (وَ کَذٰلِکَ یَجْتَبیک رَبُّکَ وَ یُعَلِّمُکَ مِنْ تأویل الاَحادیث و یُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَیْکَ و علیٰ آلِ یَعْقوبَ کَما اَتَمَّها علیٰ اَبَوَیْک مِنْ قَبْل اِبْراهیم وَ اِسْحاقَ اِنَّ رَبَّک علیم حکیم).

دەلالەتی خەونەکە لەسەر ئەوەکە لە دوا رۆژدا حەزرەتی یوسف دەگاتە پلەی گەورەی مەعنەوی و مادی و ئەنبوژەنی قابیلی دەرک و فامە، بەلام پرسیارێک دێتە پێشەوە کە ئەویش ئاگادار بوونی یوسفە لە واتای خەون لێکدانەوە، بەلام چلۆن؟

لە خەون دیتنی یوسف بۆ یەعقوب دەرکەوت و لەو مەبەستە تێ گەیی؟ ئایا ئەمە هەواڵێکی تەسادوفی بوو، کە یەعقوب بە یوسفی کوڕی خۆی ڕاگەیاند و کارێکی بە خەون دیتنەکەی یوسفەوە نەبوو، یا ئەوەی لە خەون دیتنەکەی یوسفەوە بۆ دەرکەوت؟

وا دەردەکەوێ کە یەعقوب ئەمەی لە خەون دیتنەکەی یوسف بۆ دەرکەوتبێ، وە ئەمەش ئەگونجێ لە دوو ڕێگاوە بووبێ:

١ـ یەکەم ئەوەیە کە یوسف لەو تەمەنە کەمەدا ئەو خەون دیتنەی بە تایبەت بۆ باوکی، بێ ئەوەی براکانی پێ بزان تەنیا بۆ باوکی گێڕایەوە، لەم لاشەوە باوکی پێی گوت:

ئەو خەون دیتنە بۆ براکانت مەگێڕەوە، وە ئەمەش نیشان ئەدا کە یوسفیش لە خەون دیتنەکەی خۆی هەستی تایبەتی هەبوو، بۆیێ تەنیا لای باوکی ئەوەی گێڕاوەتەوە، هەبوونی ئاوەها هەستێ لە منداڵێکی کەم تەمەنی وەکو یوسف خۆی بەڵگەیە کە یوسف جۆرێ ئامادەبوونی ڕوحی بۆ کەشفی لێکدانەوەی خەون دیتن هەیەو یەعقوبیش تێ گەیی کە بە پەروەردەکردنی ئەم ئامادەبوونە یوسف لە دوا ڕۆژ دا ئاگادارێکی پەرەدار لەم بارو بابەتەوە پەیدا ئەکا.

٢ـ ئەوە کە پێوەندی پێغەمبەران لەگەڵ عالەمی غەیبدا لە چەن ڕێگاوە بووە، یا لە ڕێگای ئیلهامی ئیلاهیەوە یان لە ڕێگای نازل بوونی پەری وەحیەوە یا لە ڕێگای خەون و خەون لێکدانەوە بۆیان مەیسەر بووە، هەرچەن لەو ڕۆژگارەدا یوسف نەگەیشتبووە پلەی نبوەت، بەڵام خەون دیتنێکی ئاواگرینگ نشانی ئەداکە یوسف لە دوا ڕۆژدا لەم ڕێگایەوە لەگەڵ عالەمی غەیبدا پێوەندی پەیا دەکا. دیارە ئەبێ واتای لێکدانەوەی خەون دیتن بزانێ تا بتوانێ پێوەندییێکی وا پەیدا بکاو لەگەڵ عالەمی غەیبدا پێوەندی بۆ دەس بدا.

٣ـ لەو ئامۆژگاری‌یانەی کە لەم بەشەدا بە ئێمە فێر دەکا، نەدرکاندنی راز و ئەسرارە، تەنانەت لای براو برِبرِەی پشتیش،گەلۆ! جۆرە رازێک هەیە نابێ دووپاتە بکرێتەوە، چونکە لە ژیانی مرۆڤدا جۆرێ راز و ئەسرار هەیە کە ئەگەر بلاْوبێتەوە ئەبێتە هۆی بفەو مەترسی بۆ خۆی، یا بۆ کومەلْگا، خۆراگرتن و نەدرکاندنی ئەم جۆرە راز و رەمزە خۆی یەکێکە لە نشانەکانی پەرەدار بوونی رۆح و بە هێز بوونی ئیرادەو لینەوێنە، چونکە مرۆڤی کز و سست زۆرن کە لەم بابەتەوە،هەم خۆیان و هەم کۆمەلْگای خۆیان توشی بفەو مەترسی دەکەن.وگیروگرفتێ زۆر تۆشی بەرەی مرۆڤ بووە کە نەیان توانیە راز و ئەسراری خۆیان بشارنەوە.

٨ـ لَقَد کان فی یُوسفَ و اِخْوَتِهِ آیاتٌ لِلسّائِلین.

٩ـ اِذْ قالُوا لِیُوسُف و اَخوه اَحَبُّ اِلیٰ اَبینا مِنّا وَ نَحْنُ عُصْبَةٌ و اِن اَبانا لَفِی ضَلال مُبین.

١٠ـ اُقْتُلوا یُوسف اَو اطْرَحوه اَرْضاً یَخْلُ لَکُمْ وَجْهُ اَبیکُم و تکونوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْماً صالحین.

١١ـ قالَ قائِلٌ مِنْهُم لاٰ تَقْتُلُوا یُوسُف و اَلْقُوهُ فِی غَیابَتِ الْجُبِّ یَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّیارَةِ اِنْ کُنْتُمْ فاعلین.

٨ـ لە «داستان و چریکەی» یوسف و براکانیدا نیشانەگەلێ رێنوێنی و «هیدایەت» بۆ پرسیارکەران هەبوو.

٩ـ کاتێ کە «براکان» وتیان یوسف و «بنیامین»ی برای لای باوکمان لە ئێمە خۆشەویست‌ترن،کە چی ئێمە بە هێز و بە وزەترین، دیارە باوکمان لە لارێی‌یەکی دیارو ئاشکرا دایە.

١٠ـ یوسف بکوژن یا بیخەنە سەرزەوییێکی دور،تا سەرنجی باوکتان بەرەو لای ئێوە بکشێ، وەدوای ئەوە (لە گوناح و تاوانی خۆتان تۆبە دەکەن و تاکە تاکێکی

چاک‌و باش دەبن.

١١ـ یەکێ لەوانە وتی: یوسف مەکوژن، ئەگەر ئەتانەوێ کارێک بکەن، یوسف بخەنە نهێنگە (و تاقچەی) چالاوێکەوە تا (سەرەنجام) هەندێ لە کاروانیان هەڵیگرنەوە (و لەگەڵ خۆیان بیبەنە جێگایەکی دورە دەست).

نەخشەگەلێ کە بۆ تیابردنی یوسف کێشرا

لێرەوە گیرەو کێشەی براکانی یوسف لەگەڵ یوسفدا دەس پی دەکا: لە ئایەتی یەکەمدا پەندو ئامۆژگارییێکی زۆر کراوە کە لەم چریکەدا باس کریاوەو دەڵێ: دیارە لەبەسەرهاتی یوسف و براکانیدا نیشانەگەلێ زۆر بۆ پرسیارکاران هەیە (لَقَد کان فی یُوسفَ و اِخْوَتِهِ آیات للسائلین.)

لەمەدا کە مەبەست لەم پرسیارکەرانە چ کەسانێکن، هەندێ لە تەفسیرنووسان (وەکو قورتوبی لە تەفسیری ئەلجامع و غەیری ئەویش) رایان گەیاندووە،کە ئەو پرسیارکەرانە، هەندێ لە جولەکەی شاری مەدینە بوون، کە لەم بابەتەوە چەن پرسیارێکیان لە پێغەمبەر دەکرد، بەلاّم زاهیری ئایەتەکە،موتلەقەو دەڵێ: (بۆ هەموو تاکەتاکی جۆیا،نیشانەو دەرس گەلێ لەم چریکەدا هەیە).

چ دەرسێک لەمە بەرزترە کە تاقمێکی بە هێزو خاوەن وزە،بە نەخشەگەلێکی حسێب کریاوکە لە حەسادەتەوە، سەرچاوەی گرتوە، بۆ لە نێو بردنی یەک تاکی بە زاهیر کز و بێ تین‌و تەنیا، هەموو تەلاش و تێکۆشانی خۆیان دەخەنە کار، بەلاّم هەر بەو کارە بێ ورد بوونەوە ئەو (یوسف) لەسەر تەختی قودرەتی دائەنێن و ئەیکەنە پاتشای ولاّتێکی پان‌و بەرین و پڕ بەرەکەت، وە لە ئاخریدا خۆیان لە راست ئەو دا سەری رێزدانان بچەمێننەوە، ئەمە نیشان ئەداکاتێ خوا بیەوێ کارێ بکا، ئەتوانێ تەنانەت ئەوکارە بە دەستی موخالیفانی ئەوکارە پیادە بکاو بە ئاکامی

بگەیەنێ، تا رووناک بێتەوە،کە یەک مرۆڤی پاک و بڕوادار نیەو ئەگەر تەواوی دنیا، بیانەوێ لە نێوی بەرن، بەڵام خوا نەیەوێ، کەس ناتوانێ مویەک لەسەری کەم بکاتەوە!

حەزرەتی یەعقوب دوانزە کوڕی هەبوو، کە دوو کەس لەوانە یوسف و بنیامین کە لە یەک دایک بوون کە نێوی:(راحیل) بوو، یەعقوب ئەو دوو کوڕەی بەتایبەت یوسف-ی زۆر خۆش دەویست، چونکە یوسف چکۆلەترین زارۆکی ئەو بوو. دیارە نیازی بە ئاگا لێبوونی زیاتر هەبوو، لە لایەکی ترەوە بە قسەی مێژونوسان (راحیل)ی دایکی یوسف و بنیامین نەمابوو، جا هەر لەبەر ئەمە ئەو دوو کوڕە نیازیان بە محەبەت و خۆشەویستی و ئاگادارێکی زیاتر هەبوو. سەرەڕای ئەوەش یوسف بە تایبەت دوا رۆژی جوان لە نێو چاویدا ئەدرەوشایەوە،گەورەیی لە لەش و لاری ئەباری، هەموو ئەمانە ببوونە هۆی ئەوە کە یەعقوب بە راشکاوی سەرنجێکی تایبەت بۆ لای یوسف رابکێشێ و زۆرتری خۆش بووێ.

برا حەسودەکانیش بێ وردبوونەوەو تێ‌روانین بۆ ئەو بارودۆخە لەو خۆشەویست بوونە،سەخت توڕەو قەڵس و جنگز بوون، بەتایبەت کە لە داکێک نەبوون، جا ئەوە بوو، کۆبوونەوەو تێکڕا وتیان: یوسف و بنیامین لای باوکمان لە ئێمە خۆشەویست‌ترن، باوەکو ئێمە بە وزەترین و کارسازتریشین و ژیانی باوکیشمان بە باشی بەڕێوە دەبەین. جا لەبەر ئەمە دەبوو باوکمان زۆرتر ئۆگرداری ئێمە بێ و ئێمەی لەو دوو منداڵە بێکاروکەم دەسەڵاتانە زیاتر خۆش بوێ،کەچی بەراوەژووەوە ئەوانی لە ئێمە خۆشتر دەوێ: (إِ قالوا لیوسف و اخوه احب الی ابینا منا و نحن عصبة). (عصبه) بە واتای کۆڕو کۆمەڵ و دەستەیەکە،کە دەس بنێنە نێو دەس یەکتری و بە یارمەتی و هاودەنگی یەکترین کارێ بەرن بەڕێوە و (عصبه) بە واتای کۆڕو جەمعەو موفرەدە و تاکی نیە.

بەو جۆرە بە داوەری کردنی یەک لایەنەی خۆیان، باوکیان بە تاوانبار داناو زۆر بە لێبڕانەوە وتیان: باوکمان لە لاڕێی یەکی دیارو ئاشکرادایە:(و ان ابانا لفی ضلال مبین).

ئاگری قین لە دڵی و حەسودی ئیجازەی بەو کوڕانە نەئەدا کە لە گشت بارو بابەتێکەوە بیربکەنەوەو هۆی ئوگربونی باوکیان لە بابەت ئەو دوو مندالەوە، تێبگەن. چونکە هەمیشە حەسودی تایبەتی هەرکەسێ پەردەیەک ئەدا بە رووی بیرو تێڕوانی ئەو داو ناتوانێ باش بچێتە بنج و بناوانی کارو نەتیجەی لێوەربگرێ و باش داوەری تێدا بکا.

دیارە مەبەستی ئەوان لاڕێی باوکیان نەبوو لە دین و ڕێبازی دینی دا، چونکە ئەوانە بڕوایان بە گەورەیی و نبوەتی باوکیان هەبوو، تەنیا لەباری ئوگر بوونی زۆر بەو دوو کوڕەوە،رەخنەیان لە باوکیان دەگرت کە بۆچ وا یوسف و بنیامینی لەوان زیاتر خۆش دەوێ، نەک وا بزانن کە یەعقوبی باوکیان لە دین لای دابێ.

سەرئەنجام گڕی حەسودی نێڵی دان و کۆبوونەوە، بۆ تیابردنی یوسف، دوو پێشنیاریان نیشان دا و وتیان: (یا یوسف بکوژن یا بیخەنە سەر زەوییەکی دورە دەست تا محەبەت و خۆشەویستی باوکمان بە تێکڕا بۆ لای ئێمە بکشێ). (اقلتوا یوسف او اطرحوه ارضا یَخْلُ لَکُمْ وجه ابیکم).

راستە کە بەم کارە هەست بە تاوان و شەرمەساری ویژدان دەکەن، چونکە تاوانێکی وا ناشیاوتان لەگەڵ یوسفی برا چوکەی خۆتاندا کردووە. بەڵام ئەکرێ تۆبە بکەن و ئەم تاوانەتان لە لایەن خواوە ببخشرێ و دوای ئەوە ببنە کۆڕو تاقمێ چاک: (و تکونوا من بعده قوماً صالحین).

ئەم رستە خۆی بەڵگەیە،بۆ ئەمە کە ئەو کوڕانە دەیانزانی کە ئەوە تاوانەو لە ناخی دڵ و دەرونی خۆیاندا لە خوا ئەترسان، بۆیێ دوای ئەنجام دانی ئەو تاوانە،

داوای تۆبەکردنیان لە خوا دەکرد.

بەڵام گرینگی باسەکە لێرە دایەکە قسەکردن لە تۆبە بەر لە ئەنجامدانی تاوانەکە لە راستیدا بۆ فریودانی ویژدان و ڕێگا خۆش کردنە بۆ تاوان کردن، دیارە ئـەمە نابێتە بەڵگە بۆ پەشیمانی و نەکردنی کارە تاوانەکە.

بە واتایێ تر تۆبەی بەڕاستی ئەوەیە کە دوای تاوانەکـە،مـرۆڤ شـەرمەسارو پەشیمان دەبێتەوە، بەڵام قسەکردن لە تۆبە بەر لە تاوان کردن تۆبە نیە[١].

رووناکتر بڵێین مرۆڤ لەکاتی دەسەو یەخە بوون لەگەڵ تاوان دا ویژدانی دەس دەکا بـە دژایـەتی کـردن،یـا بـیرو بـاوەڕی ئـایینی لە راست ئـەودا سـەدێک و بەرهەڵستێک بەدی دێنێ و لە دەس دانە تاوان بەرگری لێوە دەکاو ئەویش بۆ ئەوەی ئاسان لەو بەرهەڵستە تێ‌پەڕێ و ڕێگای خۆی بۆ تاوان کردن خۆش بکا، ویژدان باوەڕی خۆی،بەم جۆرە قسە،فریودەرانە کە دوای تاوانە،زۆر زۆر تۆبە دەکـەم و تۆڵەی دەکەمەوە، ئێستا نابێ دەس بە ئەژنۆ دانیشم و ئەبێ ئەم کارە بکەم لە دواییدا تۆبە دەکەم و رو دەکەمە قاپی خوا، دەس دەکەم بە چاکەو چاکەکردن و سەرەنجام تاوانی خۆم پاک دەکەمەوەو بەکاری چاک و پیاوانە،ئەو تاوانە قەرە بوو دەکەمەوەو بە ئاوی تۆبە پاک پاک دەیشۆمەوە!

نوکتەیێ دیکە، ئەمەیە کە ئەوانە وتیان: دوای دور خستنەوەی یوسف سەرنج و خۆشەویستی باوکمان بەرەو لای ئێمە دەکشێ (یَخْلُ لَکُمْ وجە ابیکم) نەیانوت: دڵ و دەرونی ئەو بەرەو لای ئێوە دەجوێ و «یخل لکم (قلب) ابیکم» یان،نەوت، چونکە لایان وانەبوو کە یەعقوب بەو زوانە یوسف لە بیری بـباتەوە، هـەر ئـەوەندە بـە رواڵەت باوکیان سەرنجیان بدا بۆیان بەسە. دەشگـونجێ بـڵێین کـە دەم و چـاو دەربیجەیە بۆ دڵ و دەرون. کاتێ کە بـاوە بـۆ ئـەوانـی روانـی، وردە وردە دڵ و

---

١ ـ خەتای نەکردوم بـەملدابـێنێ شانەکەت لەسەر مـندا دەشکـێنێ.

دەرونیشی بەرەو لای کوڕەکان دەجوێ و دەکشێ.

بەڵام لە نێو ئەو برایانەدا یەکێک هەبوو کە لە هەمووان بە هۆشترو ژیرتر بوو، یا بڵێین بە ویژدانتر بوو، جا هەر لەبەر ئـەمە، بـە دژی کـوشتنی یـوسف وەسـتاو نەیهێشت بیکوژن و نەیشیهێشت کە یوسف بخەنە شوێنێکی دور کە مەترسی تیاچوونی یوسفی تێدا بێ. نـەخشەیەکـی سـێوەمی دارشت و وتـی: (یـوسف مەکوژن، بەڵکو بیخەنە نێو نهینگەی:(تاقچەی) چاڵێک (بە جۆرێکی واکە ساغ و سلامەت بمێنێ،تا هەندێ لە ڕێبوار و کاروانەوانان بـێن و دەریبـێنن و لەگـەڵ خۆیاندا بیبەن) و لەبەر چاوی ئێمەو لەبەر چاوی دایک و باوکمان دوری بخەنەوە: (قالَ قَائِلٌ مِنْهُم لاَ تَقْتُلُوا يُوسُف و اَلْقُوهُ فِى غَيابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّـيارَةِ اِنْ كُنْتُمْ فاعلين).

نوکتە: (جب) بە واتای چاڵە، کە سەنگ چین نەکرابێ، دیارە زۆربەی چاڵاوی بیاوان سەنگ چین نەکریاوە.

(غیابت) بە واتای نیهانگایە، (تـاقچەی) دەم ئـاوی چـاڵاو،کـە لە چـاڵاودا سازدراوە،کە لە دیدو تەماشا نیهانەو شاردراوەتەوە. ئەم تەعبیرە،گوایا ئیشارەیە بە شتێ کە لە چاڵاوی بیابانیدا مەعمولەو ئەویش ئەمەیە کە لە نێو چاڵاوەکـە دا لە نێزیک ئاوەکە،لە نێو بەدەنەی چاڵاوەکە، جێگایەکی چکۆڵەو تـاقچەمانەندساز دەکەن کە ئەگەر کەسێک بچێتە نێو چاڵەکە،بتوانێ وەکو سەکۆ لەسەری دابنیشێ، وە کاسەیەک کە لە تەک خۆیدا بردویەتی بتوانێ بە ئاسانی پڕ و تەژی بکا لە ئاو، بێ ئەوەی خۆی بچێتە نێو ئاوەکە، دیارە ئەگەر لەسەر چاڵاوەکەوە بڕوانن، ئەو شوێنە نابینن، چونکە باش دیاری ناکا، جا هەر لەبەر ئەمە بە (غیابت) نێو براوە. (ئەڵمنار لە باسی ئەم ئایەتەدا). دیارە لە وڵاتی کوردەواری ئێمەش، چاڵاوی بەو چـەشنە زۆرە.

٢ـ دیارە مەبەستی پێشنیارکەر، ئەوە نەبووە کە یوسف جۆرێ بخەنە نێو چاڵاوەکە، کە تیا بچێ، بەڵکو ویستویەتی لەسەر سەکۆی نێو چاوەکەی دابنێن تا سەرەنجام کاروانێک دێ و لەگەڵ خۆی بیبا.

٣ـ لە رستە (ان کنتم فاعلین) وا دەردەکەوێ کە پێشنیاردەر ئەوەی بە لێبڕانەوە، دەرنەبڕیوە، لەوە دەچێ مەبەستی ئەوە بووبێ کە بە دژی یوسف نەخشەیەک نەبرێ بەڕێوەو بە دژی یوسف کارێکی نەکەن.

[4]ـ لەوەداکە نێوی ئەو تاکە چی بووە لە تەفسیری قورئاندا قسە زۆرە، هەندێ وتویانە نێوی (روبین) بووە ،کە لە هەمویان بە هۆش و ژێرتر بووەو هەندێکیش لایان وایە (یەهودا) یا (لاوی)یە.

[5]ـ نەخشی حەسودی لە وێران کردنی ژیانی بەرەی مرۆڤدا:

دەرسێ گرینگ ترکە لەم چریکە فێری دەبین ئەمەیە کە حەسودی چلۆن دەبێتە خۆرە، مرۆڤ دەخواتەوەو تا لێواری براکوشتن راکێشی دەکاو توشی دەردەسەریێ دەکا، کە ئەگەر لەم ئاگرە بەرگری نەکرێ، هەروا بەرەی مرۆڤ ئاگر ئەداو دەیکاتە قەقنەس.

دەڵێن: کاتێ نیعمەتێ بە یەکێ دەگاو ئەوکەسە خۆی لەوە بێ بەشەو نیەتی چوار حاڵەتی بۆ پەیا ئەبێ بەمجۆرە:

١ـ ئەوکەسە ئارەزو دەکا، ئەویش وەکو خەڵکی دیکە لە نازو نیعمەت دا بژی، ئەم حاڵەتە (غبطە)ی ناوە، حاڵەتێکە پەسەند، چونکە مرۆڤ وادار بەکارو تێکۆشان دەکاکە ئەمیش لە سازدان و پێگەیشتن بەجێ نەمێنێ و سەرکەوێ و ئەمە شوێنێکی شومی لە کۆڕ و کۆمەڵا نیە.

٢ـ دووەمی ئەوەیە کە ئەو مرۆیە ئارەزو دەکات ئەو نازو نیعمەتە لە خەڵک دا بڕندرێ و توشی کزی وکەساسی و بێ ئەنوایی بن و هەژارو دەسەو ئەژنۆ بکەونو

بۆ ئەم کارە دەکەوێتە کارو تێکۆشان و ئاراو قارای لێ هەڵدەگیردرێ، ئەمە (حەسەدی) ناوەو زۆر ناشیاوەو خویەکی زۆر بەد فەڕانەیە، کە مرۆڤ وادار دەکا بۆ نابودی خەڵکی تر تەلاش بکاو بتروقێتەوە،بێ ئەوەکارێکی سازندە ئەنجام بداو کاری باش و چاک و خێرخوازانە بکا.

٣ـ سێوەم ئەوەیە کە ئەو مرۆڤە ئارەزو دەکا خۆیشی دارای ئەو نازو نیعمەتانە بێ کە خەڵکی تر هەیانەو بەڵام خەڵکی تر بەگشتی لەو نازو نیعمەتانە بێ بەش بکەون،هیچیان بە دەس نەمێنێ و ئەم حاڵەتە (بخل)ی ناوەو ئینحسار خوازی‌یە، کە مرۆڤ هەموو شتێکی بۆ خۆی بوێ و لە بێ بەشی و هەژاری و کزو کەساسی خەڵکی تر لەزەت ببا.

٤ـ چوارەم ئەوەیە ئەو مرۆیە پێی خۆشە کە خەڵکی دیکەش لە نازو نیعمەت دا بن، هەرچەندە خۆیشی بێ بەش بێ و تەنانەت پێی خۆشە ئەوەی هەیەتی بە خەڵکی بداو لە سودو بەشی خۆی چاوپۆشی بکاو ئەم حاڵەتەش (ایثار)ی ناوە کە یەکێ لە گرینگترین خوی باشی مرۆڤانی‌یە.

هەر جۆر بێت حەسودی نە تەنیا براکانی یوسف‌یان.تا لێواری کوشتنی حەزرەتی یوسف برد، بەڵکو جاری وا هەیە کە حەسودی مرۆڤ بۆ نابودی خۆیشی ئەباو راکێشی دەکا.

ئەوەیە کە خوا لە سوورەتی فەلەقدا لە ئاخرین ئایەتی ئەم سوورەتەیەدا فەرمویەتی (مِنْ شر حاسدٍ اذا حسد) - واتا بڵێ: خۆ دەپارێزم لە شەڕو شۆڕی هەر حەسودێ، کاتێ کە حەسودی ئەبا. وە ئەو خووە پیسە تاوی پێ ئەدا، ئەم ئایەتە نیشان ئەداکە حەسودی لە دزێوترین و بەدفەڕترینی خوی رەزیلەو قورئان ئەمەی لە ریزی کاری حەیوانی دڕندەو ماری گەزندە و شەیتانی وەسوەسەگەر داناوە.

خوا لە ئایەتی ١٢ سوورەتی یوسفا دەفەرمێ:

١٢ـ قالُوا يَا اَبَانَا مَالَكَ لاٰ تَأْمَنَّا عَلیٰ يُوسُفَ و اِنَّا لَهُ لَنَاصِحُون.
١٣ـ اَرْسِلْهُ مَعَنا غَداً يَرْتَعْ وَ يَلْعَبْ وَ اِنَّا لَهُ لَحَافِظُون.
١٤ـ قالَ اِنِّی لَيَحْزُنُنِی اَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَ اَخافُ اَنْ يَأكُلَهُ الذِّئْبُ وَ اَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُون.
١٥ـ قالوا لَئِنْ اَكَلَهُ الذِّئْبُ وَ نَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّا اِذاً لَخاسِرُون.

واتا:

١٢ـ (براكان چوونە لای باوكيان و) وتيان: باوەگيان! تۆ بۆچ لە بابەت يوسف ـی برامانەوە لە ئێمە دڵنيا نابی، كەچی ئێمە خێرخوازی ئەوين؟

١٣ـ بەيانی ئەومان لەگەڵدا بنێرە (دەرەوە) تا تێربخواو تێر كايەوگەمە بكاو ئێمە پارێزەری ئەوين.

١٤ـ (باوكيان) وتی: من لە دوری ئەو غەمگين ئەبم و تابی دوری ئەوم نيە، لەوە دەترسم كە گورگ بيخوا، وە ئێوە لەو بێ ئاگابن و بيرتان بە لايەوە نەمێنێ.

١٥ـ وتيان: ئەگەر گورگ بيخوا باوەكو ئێمە تاقمێ بە هێزو خاوەن وزەين، ديارە ئێمە لە زيان لێكەوتوان دەبين (ديارە چتی وا ناشێ).

تەفسيرو لێكدانەوە:

شانۆگێری شۆفاری:

برايانی يوسف دوای ئەوەی نەخشەيان كێشا تا يوسف بخەنە نێو چاڵ كەوتنە ئەم بيرە كە چلۆن يوسف لە يەعقوبی باوكيان جيا بكەنەوە؟

جا بۆ ئەوە نەخشەيەكی ديكەيان كێشاو بە قلافەيەكی حەق بە من و بە زبانی چەورو نەرم و تێكەڵ بە گازندەی دڵلاوێن، چونە لای باوكيان و وتيان: باوە بۆچی قەت يوسف لە خۆت دور ناخەيتەوەو لەگەڵ ئێمە نای‌نێريتە دەرێ؟ بۆچ سەبارەت بەو دوو برايەمان ئێمە بە ئەمين و دڵسۆز نازانی كە بەڕاستی ئێمە خێرخوازی

ئەوانین و یوسف‌مان خۆش دەوێ: (قالوا یَا ابانا مالک لا تامنا علی یوسف) - وەرە وەرە بڕوامان پێ بکەو تۆمەتمان لێ مەدە، تازە یوسف،براما‌ن،تازە لاوە، ئەویش خاوەن دڵە، نیازی بە ئاو و هەوای خۆش و تازەو دەرەوەی شار هەیەو ئـەیەوێ تۆزێ بگەڕێ و کایە بکا,وەراگرتنی ئەو لە ماڵدا باش نیە، بەیانی یوسفمان لەگەڵدا بنێرە دەرەوەی شار، تا بگەڕێ و خاوی بشکێ و هەندێ مێوەی تازەی نێو باغ و دەرو دەشت بخواو کەمێ بە خێرو خۆشی لەگەڵ ئێمە دا رای‌بوێرێ (ارسله معنا غدا یرتع و یلعب) - (یرتع) لە (رتع) لەسەر وەزنی قەتع لە بنەڕەتا بە واتای چەرین و زۆر خواردنی ئاژاڵە، بەڵام جار جارە لە بابەت (ئینسان = ئەنزان)ەوەش بەکـار دەبرێ، بە واتای شادی و گەڕان و خواردن و خۆراکی زۆرەوە، بەکار دەبرێ.

کوڕەکان بە یەعقوبیان وت: جا ئەگەر خوا نەخواستە نیگەرانی ئەوی،ئێمە تێکڕا پارێزەرو نیگاوانی ئەو دەبین، چونکە برامانەو لە چاومان باشتر دەی‌پارێزین (و اِنَّا له لحافظون).

بەو جۆرە نەخشەی جیاکردنەوەی یوسفیان بەڕێوە بردو بە قسـەی چـەورو نەرمیش یوسفیشیان فریو دا تا لەگەڵیان بڕواو باوکی لەو بارەوە رازی بکا.

ئەم نەخشە لە لایەکەوە باوکیانی خستە بن بەست کە ئـەگـەر یـوسفیان پـێ نەسپێرێ نیشانەی بێ بڕوایی‌یە،بەوانەو لە لایەکی دیکەوە یـوسفیش زۆری بـۆ باوکی هێنا بوو،کە بڕواتە دەرێ.

بەڵێ ئا بەمجۆرەیە، نەخشەی ئەوانەی کە دەیانەوێ خەڵک غافڵگیر بکـەن و دەسی خۆیان بوەشێنن، لە هەموو مەسائیلی رەوانی و رۆحی و عاتفی بۆ بە ئامانج گەیاندنی نەخشەی خۆیان کەڵک وەردەگرن، بەڵام مرۆڤی خاوەن بڕواو باوەڕ بە حوکمی (المؤمن کیس) باوەڕدار وشیارە، نابێ فریوی رواڵـەتی جـوانـی بـخوا، هەرچەندە لە لایەن براتەوە بێ.

حەزرەتی یەعقوب لە راست قسەی براکانی یوسفدا بیّ ئەوەی تۆمەتی بەد نییەتیان لیّ بدا، وتی: پیّم خۆش نیە یوسف لەگەڵ ئیّوە بیّتە دەریّ، بە دوو دەلیل: یەکەم تابی دوری یوسفم نیە (قال انی لیحزننی ان تذهبوا بە). دووەم لەبەر ئەوەیە ئەترسم لەو دەشت و دەرە گورگی خویّن خۆر هەبیّ و بیّ کوڕە ئازیزەکەم بخواو ئیّوە خەریکی کایەو گەمە بن و پیّ نەزانن. (و اخاف ان یأکلە الذئب و انتم عنە غافلون)، ئەمەش کاریّکی سروشتی و خۆرسکەکە کوڕەکان خەریکی یاری بن و لە یوسف غافڵ بن و لەو بیاوانە پڕ لە گورگەدا گورگ یوسف ببا.

کوڕەکان وەڵامێکیان بۆ بەڵگەی یەکەمی باوکیان نەبوو، چونکە خەفەتی جیایی و دورکەوتنەوەی یوسف لە یەعقوب شتیّ نەبوو کە تۆڵەو قەرە بوی ئەوە بۆ حەزرەتی یەعقوب بکاتەوە، وە بەڵکو ئەو قسە ئاگری حەسودی براکانی زیاتر گڕ ئەداو تاوی ئەدان،کە بەڵکو زووتر لە چنگی دەربێنن.

لە لایەکی دیکەوە ئەم دەلیلەی باوکیان وەڵامێکی هەبوو کە چەندان نیازی بە قسە لیّکردن نەبوو، ئەویش ئەمە بوو کە سەرەنجام منداڵ بۆ نمو و پەروەرش و پەرەدان بە بیرورا خواناخوا لە باوک جیا دەبیّتەوە، ئەگەر بیەویّ هەروەکو گیایەکی نەورستە هەمیشە لە بن سیّبەری داری وجودی باوکیدا بمیّنیّتەوە، پیّناگاو هەڵنادا، باوک ناچارە بۆ هەڵدان و پیّگەیشتنی رۆڵەی خۆی بە جیا بوونەوە، رازی بیّ، ئەمرۆ گەڕان و سەیاحەت،سۆزی بۆ خویّندنی زانست و زانیاری، دوسبەی بۆ کارو کەسبە، ئەبیّ بڕواو بکۆشیّ و ژیان دابین بکا، سەرەنجام جیا بوونەوە پیّویستە.

جا هەر لەبەر ئەوە بوو، وەڵامی ئەمەیان نەدایەوە، بەڵکو چونە سەر وەڵام دانەوەی دەلیلی دووەم کە لە روانگەی ئەوانەوە زۆر گرینگ بوو و وتیان: چلۆن ئەشیّ گورگ براکەمان بخوا، کەچی ئیّمە تاقمیّ خاوەن وزەین. جا ئەگەر شتی وا

بقەومێ، ئێمە زیان لێکەوت و بەد بەخت ئەبین، (قالوا لئن اکله الذئب و نحن عصبه انا اذا لخاسرون) - واتا مەگەر ئێمە مردوین کە دابنیشین و تەماشا بکەین گورگ یوسفی برامان بخوا، سەرەڕای ئەوە کە ئەو برامانەو برایەتی وامان لێ دەکا، ئاگامان لێی بێ، لە نێو ئێمەدا مرۆڤی ئابڕودارو خوبە پیاوزان هەیە، جا ئەگەر شتێ وا بقەومێ، جا لای خەڵک چلۆن لە رومان هەڵدێ سەر بەرز بکەینەوە.

ئەوانە لە زیمندا بەم قسە باوکیان کە دەگونجێ ئێوە خەریکی یاری بن و لە یوسف غافڵ بن، وەڵامیان داوەو ئەوەش مەسەلەی زیان و لە دەس دانی دەسمایەو ئابڕووە، مەسەلە ئەوە نیە کە یاری کردن مرۆڤ لە یوسف غافڵ بکاو بیر لای ئەو ببڕێ. جا ئەگەر وا بێ ئێمە ئابڕومان نامێنێ و دەزرنگێین.

لێرەدا پرسیارێک دێتە پێشەوەو ئەویش ئەمەیە کە بۆچ یەعقوب لە نێو ئەو هەمووە بفەو مەترسیەدا تەنیا تپلی نا بەسەر مەتریسی گورگ؟

هەندێ دەڵێن : بیاوانی کەنعان پڕ گورگەو جا هەر لەبەر ئەوە زیاتر لەوە ترساوە.

هەندێ دیکە وتویانە: لەبەر خەوێک بوو کە لە بەرا یەعقوب دیتبووی کە چەن گورگێ هێرشیان کردبووە سەر یوسفی کوڕی. ئەشگونجێ کە یەعقوب بە زمانی کنایە قسەی کردبێ و مەبەستی مرۆڤی گورگ خو بووبێ، هەروەکو هەندێ لە برایانی یوسف کە گورگ خو بوون.

بەڵام براکانی بە هەر فێڵ و تەلەکەیەک بوو، بەتایبەت کە یوسفیان لە خشتە بردبوو و بە گزی و فزی فرێویان دابوو، کە لەگەڵیان بچێتە دەرەوەی شارو گوایە ئەمە یەکەمین جاربووکە دەرەتانێکی وا بۆ یوسف هەڵکەوتبوو، تا بچێتە دەرەوەی شار بۆ یاری و گەمەکردن، لە ئاکامدا توانیان باوکیان رازی بکەن.

لێرەدا پێویستە سەرنجی چەن نوکتە بدەین کە ئامۆژگاریو پەندی زۆر چاک لەم بەشە لە چریکەکەدا هەیەو دەکەوێتە بەرچاو:

١ـگزی و فزی دژ و دوژمنان لە جلکو بەرگی دۆستیدا.

دیارە قەت دوژمن بە ئاشکرا و بێ گزی و فـزی بـۆ دەست وەشـاندن نـایێتە مەیدان، بەڵکو بۆ ئەوەی بتوانن تەرەف غافڵگیر بکەن و دەرەتانی دەسکردنەوەی پێ نەدەن، کارو نەخشەی خۆیان لە جلکی رەنگاو رەنگدا دەشارنەوە. براکـانی یوسف نەخشەی مەرگ یا دورخستنەوەی ئـەویان لە ژێـر پـۆششی بـەرزترین ئیحساسات و عەواتیفی برایانەدا شاردبوویانەوە، ئیحساساتێک کە هەم یوسفی قانەقدیلە ئەداو هەم بۆ باوکیشیان بە رواڵەت قابیلی قەبوڵ بوو.

ئەمە هەر ئەو شێوەیە کە ئێمەمانان لە ژیـانی رۆژانـەدا لە روانگـایەکـی زۆر پەرەداردا لەگەڵ ئـەوەدا روبـەرو بـن، ئـەو زەرەر و زیـانانەی وا لە دەست دژو دوژمنانی سوێند خواردو، پێمان گەیوە،کەم نـیە. جـار جـارە نـاوی دۆسـتی و دڵسۆزی یارمەتیدان بە پەناهێنان یارمەتی فیکری، کەچی زۆر جار وابووە پەندو عیبرەتمان وەرنەگرتوەو دووبارە بە تەڵەوە بووین، جارێ بەناوی یارمەتی ئابوری، رۆژێ بەناوی پێوەندی فەرهەنگی، کەرەتێ تر لە جلکی پشتیوانی کردن لە مافی مرۆڤ، زەمانێک بەناوی پەیمانی دیـفاعی و بـەرگری،بـەدفەرترین قـەراردادی نەنگین بەسەر گەلانی کەم دەسەلاتا دائەسەپێنن، بۆ وێنە بەسەر ولاتە مـوسڵمان نشینەکاندا دایان سەپاندووە، ئەوانە جارجارە بە ناوی ناردنی پزیشک و دەواو دەرمان یا لە ژێر نێوی باڵوێزوکاردارو دیپلۆمات و دۆستی و یارمەتیدان، بفەترین و مەترسیدارترین سیخورو جاسوسی خۆیان دەنێرن.

جارجارە بەنێوی موستەشارانی نیزامی و فێرکردن و بارهێنان و بەکارهێنانی چەکی تازەو نوێ و مودێرن و پێچیدەو رازو رەمـزی نـیزامـی لەگـەڵ خـۆیان دەیهێنن و بە نێوی تیکنیسییەن و کارناسان و کارمەندانی فەننی، باری ئابوری